

NGĀ PŪRONGO MĀTANGA I TE KŌTI Ā-WHĀNAU

(SPECIALIST REPORTS IN THE FAMILY COURT)

HE KUPU WHAKATAKI

Ki te hiahia tētahi Tiati o te Kōti ā-Whānau ki ētahi atu pūrongo hei āwhina ki te whakatau i tētahi tautohetohe mō ētahi tamariki, ka āhei te Tiati te tono i tētahi tangata tautōhito, pēnei i te kaimātai hinengaro, kia takaina mai he pūrongo ā-tuhi.

Ka taea e te Tiati te tono pūrongo mātanga i ngā take kei raro i te **Ture Tiaki Tamariki 2004** ina, hei tauira, kāore ngā mātua e āhei te whakaae ki ngā whakaritenga tiaki mō ā rāua tamariki. Ka āhei anō te Tiati te tono he pūrongo mātanga i **ngā take o te tiakitanga me te whakangungutanga** e whai wāhi nā Te Tari mō ngā Tamariki, ngā Taiohi, me ō Rātou Whānau i raro i te Ture mō ngā Tamariki, ngā Taiohi me ō Rātou Whānau 1989.

NGĀ MOMO PŪRONGO MĀTANGA KA TAEA TE TONO

E whā ngā momo pūrongo rerekē ka taea e tētahi Tiati te tono –

- **pūrongo ahurea** - āhei ai ēnei te kōrero mō ngā āhuratanga katoa e pā ana ki te takenga ahurea o te tamaiti.
- **pūrongo haumanu** - ka taea ēnei te tono ina he mate taumaha tō te tamaiti e whai pānga ki te take - hei tauira, ki te kore ngā mātua e whakaae mō te maimoatanga hauora o te tamaiti.
- **pūrongo mate hinengaro** - ka tonoa he pūrongo i tētahi tākuta mate hinengaro ina pea he mate te hinengaro o te tamaiti.
- **pūrongo mātai hinengaro** - ka tonoa pea he kaimātai hinengaro ki te taka he pūrongo mō, hei tauira, ngā āhuratanga pea i whakaawe i te tamaiti kia tae ia ki ōna whakaaro kua whakapuakina.

HEI ĀWHEA TĒTAHI PŪRONGO KA TONOA?

Ki te tono pūrongo te Kōti i tētahi tautohenga i raro i te **Ture Tiaki Tamariki**, ko te tikanga hei **muri** noa tēnei i te takanga o te kōrero tohutohu me te hui takawaenga ki te whakatau i te tautohetohe, ā, ko te āhua mā tētahi Tiati tēnei take e whakatau.

I ngā take mō te **tiakitanga me te whakangungutanga** e whai wāhi ana te Tari mō ngā Tamariki, ngā Taiohi, me ō Rātou Whānau, ka taea e te Tiati te tono he pūrongo hauora, pūrongo mate hinengaro, pūrongo matai hinengaro rānei i ngā wā katoa e haere ana te take. Ka taea e te Tiati te tono he pūrongo ahurea i muri i tana whakapuaki e hiahia ana te tamaiti ki te tiakitanga me te whakangungutanga, engari i mua i tana whakatau he aha ngā mea ka tūpono.

KA PĒHEA KI TE KORE TĒTAHI MATUA E WHAKAAE KI NGĀ WHAKAMĀTAU MĀTAI HINENGARO, WHAKAMĀTAU AHA ATU RĀNEI KI TE TAMAITI?

I ngā tautohetohe i raro i te Ture Tiaki Tamariki, me whakaaro tonu te Tiati ki ngā hiahia o ngā mātua me ētahi atu ina whakatau ana mehemea rānei kia tonoa he

pūrongo mātanga . Ko te matua, ko tētahi atu rānei e whakahē ana, me tuku ō rātou whakaaro ki te Tiatī mā tō rātou rōia.

MĀ WAI TE PŪRONGO E UTU?

Ka taea e te Tiatī te tono mā ngā mātua, mā tētahi atu kaiwhaiwāhi ki tēnei take rānei e utu he wāhi, te katoa rānei o te utu taka pūrongo. Ki te kore, ko te Kōti e utu.

TE WHIRIWHIRINGA O TE KAITUHI PŪRONGO

KA WHAI WĀHI ANŌ NGĀ MĀTUA, ĒTAHI ATU RĀNEI, KI TE KŌRERO MĀ WAI TE PŪRONGO E TUHI?

Kāore, he whakatau tēnei nā te Kōti ā-Whānau.

HE AHA TE TIKANGA A TE KŌTI Ā-WHĀNAU HEI WHIRIWHIRI I TE KAITUHI PŪRONGO?

Ki te tonoa e tētahi Tiatī, ka anga te Kairuruku o te Kōti ā-Whānau ki te whakataurite i ngā pūkenga ake o te kaituhi pūrongo ki ngā matea o tētahi take, me te whakaaro anō ki ngā take pēnei, ko wai kei te wātea, he aha anō te nui o āna mahi.

Ka kīia nga mātua me ētahi atu kua whakatūria he mātanga kaituhi pūrongo, ā, ko wai anō ia.

NGĀ MEA KA HIPOKINA E TE PŪRONGO

MĀ WAI E WHAKATAU HE AHA NGĀ MEA KA HIPOKINA E TE PŪRONGO?

Mā te Kōti ā-Whānau e whakamārama ki te mātanga kaituhi pūrongo he aha pū ngā take hei hipoki, tae atu ki ngā pātai me whakautua e te kaituhi pūrongo.

KA WHAI WĀHI ANŌ NGĀ MĀTUA, ĒTAHI ATU RĀNEI, KI TE WHAKARITE HE AHA NGĀ MEA KA HIPOKINA E TE PŪRONGO?

Āe, ka whakatau ai te Kōti he aha ngā mea e hipokina e te pūrongo i muri noa i tana kōrero tahi ki ngā rōia o ngā kaiwhaiwāhi me te rōia mō te tamaiti (he rōia tūwehe nā te Kōti i whakatū hei māngai mō te tamaiti).

TE WĀHI O TE KAITUHI PŪRONGO

Ko te wāhi o te mātanga kaituhi pūrongo he hoatu ki te Tiatī he āwhina tautōhito mō ngā take kei te whakaarohia, e riro ai i te Tiatī ngā pūrongo katoa e tika ana hei whakatau he aha ngā mea pai rawa mō te oranga me te painga o te tamaiti.

KO TE KAITUHI PŪRONGO RĀ ANO TĒNĀ E WHAKATAU ANA I TĒNEI TAKE?

Kāore, nā te Tiatī tēnā mahi. Ehara mā te kaituhi pūrongo te whakaatu he aha ngā painga o te tamaiti, kia pēhea rānei e whakatau ai tēnei take.

KO TE RAPA HE AHA NGĀ HIAHIA A TE TAMAITI TE MAHI A TE KAITUHI PŪRONGO?

Kāore, ko te mahi tēnā a te rōia mō te tamaiti, a te Tiatī rānei. Engari, mā te pūrongo kaimātai hinengaro, hei tauira, e homai pea he pūrongo mō ngā āhuatanga pea i whakaawe i te tamaiti kia tae ia ki ōna whakaaro kua whakapuakina.

HE PĒHEA RAWA TE PŪRONGO KA TAKA AI?

MĀ WAI E WHAKATAU HE PĒHEA TE PŪRONGO KA TAKA AI?

Mā te mātanga kaituhi pūrongo e whakatau ka pēhea tāna tūhura i ngā take, tāna taka anō i te pūrongo. Kāore e taea e te Kōti te whakahau kia pēhea tāna mahi i tēnei - hei tauira, kāore e taea e te Kōti te whakahau kia whakaataata te mātanga i o āna hui me te tamaiti.

KA WHAI WĀHI ANŌ KI TE PŪRONGO NGĀ MĀTUA I NGĀ TAUTOHETOHE MŌ NGĀ WHAKARITENGA TIAKI TAMARIKI?

Ko te tikanga, āe. Ka hiahia te nuinga o ngā kaituhi pūrongo ki te hui tahi me tēnā, tēnā matua, kaiwhaiwāhi atu rānei, kia mōhio rawa ki tōna mātauranga ki ngā take. Tērā hoki e pīrangi te kaituhi pūrongo ki te kōrero ki ngā tahu hou me ētahi atu he nui tō rātou wāhi ki te ora o te tamaiti. Tērā anō hoki e pānui te kaituhi pūrongo i ngā kōrero tauākī a ngā matua me ētahi atu kua whakakōnaehia ki te Kōti. Heoi anō, ehara mā te kaituhi pūrongo te whakatikatika i ngā tautohetohe kua puta i mua.

KA PĒHEA TE ROA HEI TAKA I TE PŪRONGO?

Ko te tikanga e waru wiki pea. Ka hoatu e te Kōti he wā ki te kaituhi pūrongo hei whakaoti i te pūrongo, ā, tērā anō hoki e tonoa ētahi pūrongo mō tana nekehanga ake i a ia e taka ana i taua pūrongo.

I taua wā ka whakatūria anō e ia te kaituhi pūrongo, ka whakaritea e te Kōti he rā mō te rongonga i roto i ngā wiki 10 e tū mai. I taua rongonga ka whakaritea he tūtohi mō ngā hīkoi e whai ake ana i tēnei take.

INA OTI TE PŪRONGO TE TAKA

KA KITEA RĀNEI E NGĀ PAKEKE E WHAI WĀHI ANA KI TĒNEI TAKE?

I ngā take tautohetohe i raro i te **Ture Tiaki Tamariki**, ka whiwhi kape o te pūrongo ngā roia o tēnā, o tēnā matua, kaiwhaiwāhi rānei. I ētahi take ka taea e te Kōti te whakahau i te rōia kia kua te pūrongo e whakaatu ki tana kiritaki, kia kua rānei e hoatu ki a ia tētahi kape. Ki te kore tētahi matua, kaiwhaiwāhi rānei e whai rōia, ka hoatu ki a rātou he kape, hāunga ia i ētahi take motuhake. Tērā rātou e aukatia e te Kōti kei kite i te pūrongo ina, hei tauira, ki te pēnei ka noho mōrearea tētahi tangata. I ngā take pēnei, tērā te Kōti e whakatū i tētahi rōia hei whakamārama i te pūrongo ki taua matua, kaiwhaiwāhi atu rānei.

I ngā take mō **te tiakitanga me te whakangungutanga** e whai wāhi ana te Tari mō ngā Tamariki, ngā Taiohi, me ō Rātou Whānau, ka hoatu ki tēnā, ki tēnā matua, kaitiaki rānei, me ō rātou rōia anō hoki, he kape o te pūrongo. Heoi anō, ka taea e te Tiatī te whakahau kia kua tētahi matua, kaitiaki rānei e kite i te katoa, i tētahi wāhi rānei o te pūrongo, ina ki te pēnei ka noho mōrearea tētahi tangata.

KA KITEA RĀNEI E TE TAMAITI TAU PŪRONGO?

I ngā take tautohetohe i raro i te **Ture Tiaki Tamariki**, ka whiwhi te rōia mō te tamaiti ki tētahi kape o te pūrongo, engari ka āhei noa rātou te tuku i te tamaiti kia kite ina whakahaua rawatia ai tēnei e te Kōti. Ahakoa kite te tamaiti i te pūrongo, kāore rānei, me whakamārama te rōia mō te tamaiti ki a ia te take i taka mai te pūrongo, he aha anō hoki ngā kōrero o roto, engari ia e whakaaro ana te rōia kāore he painga ki te tamaiti kia pēnā.

I ngā take mō te **tiakitanga me te whakangungutanga** e whai wāhi ana te Tari mō ngā Tamariki, ngā Taiohi, me ō Rātou Whānau, ka hoatu ki te rōia he kape o te pūrongo. Heoi anō, ka taea e te Tiatī te whakahau kia kaua te tamaiti e kite i tētahi wāhi, te katoa rānei o te pūrongo.

KA PĒHEA KI TE KORE TĒTAHI MATUA E PAI KI NGĀ KŌRERO O TE PŪRONGO?

Ki te kore tētahi matua, kaiwhaiwāhi atu rānei e pai ki tētahi mea kei roto o te pūrongo, ki te whakaaro rānei ia kua mahue iho tētahi mea nui, me whakahau ia i tōna rōia kia kōrerotia tēnei mea ki te Tiatī. Ka āhei te Tiatī te tiro tiro i tēnei take i mua i te rongonga, hei wāhi rānei o te rongonga.

Ki te tiro tirohia i te rongonga ka āhei te kaiwhaiwāhi whakakino i te pūrongo te tuku i ētahi tono ā-tuhi (tautohetohe) ki te Tiatī, te karanga rānei i ētahi kaiwhakaatu, te mau mai i te taunaki kē rānei hei tautoko i ōna whakaaro. Ka taea e tōna rōia te uiui i te kaituhi pūrongo i te rongonga.

KA PĒHEA KI TE KORE TĒTAHI MATUA E PAI KI TE TIKANGA I TAKA AI TE PŪRONGO?

Ki te whakaaro tētahi matua, kaiwhaiwāhi atu rānei, i hē te takanga o te pūrongo, me kōrero ia ki tōna rōia mō tēnei. Mā te rōia tēnei e kōrero ki te Tiatī. Ki te kore tōna rōia, māna e kōrero hāngai ki te Tiatī.

Ki te whakaaro tētahi kaiwhaiwāhi kua kore te kaituhi pūrongo i mahi i runga i te tikanga ngaio, i tua atu i tana kōrero ki te Kōti mō tēnei, e āhei ana ia te amuamu ki te ranga tōpū ngaio o nga kaituhi pūrongo. Ki te mea he pūrongo hauora, pūrongo mate hinengaro rānei, e āhei ana ia te amuamu ki te Medical Council of New Zealand (mō ētahi pārongo anō, haere ki www.mcnz.org.nz). Ki te mea he pūrongo mātai hinengaro, ka āhei ia te amuamu ki te New Zealand Psychologists' Board (www.psychologistsboard.org.nz). Ka āhei anō te amuamu ki te Toihau Hauora, Hauātanga (www.hdc.org.nz).

KEI TE PĪRANGI KI ĒTAHI KŌRERO ANŌ, KŌRERO TOHUTOHU RĀNEI?

Mō ētahi atu pārongo, tohutohu rānei, tirohia te paetukutuku a te Kōti ā-Whānau (www.justice.govt.nz/family), whakapā rānei ki tētahi rōia ā-whānau (www.familylaw.org.nz), ki tētahi pokapū ture ā-hapori, ki te tari tūtata rānei o te Kōti ā-Whānau.

TE ĀWHINA Ā-TURE

Ko te tangata e pīrangi ana ki tētahi rōia engari tē taea te utu, tērā ia e tika kia whiwhi ki te **āwhina ā-ture**. Tēnei ko te utunga a te Kāwanatanga he wāhi, te katoa rānei o ngā utu rōia (i ētahi wā tērā e hiahiaatia kia whakahokia e koe he wāhi, te katoa rānei).

Ka taea e koe te whiwhi pārongo mō te āwhina ā-ture mā te -

- whakapā atu ki te tari o te Pokapū Ratonga ā-Ture o te wā kāinga (tirohia ngā whārangi kikorangi a te Kāwanatanga kei mua o te puka nama waea)
- haere ki te paetukutuku a te Pokapū Ratonga ā-Ture, ki www.lsa.govt.nz,
- haere rānei ki te kite i tētahi rōia me te matapaki tahi i te āwhina ā-ture me ia.

E wātea ana te āwhina ā-ture mō ngā take Kōti ā-Whānau katoa, hāunga ia te whakakāhoretanga o te mārenatanga (whakarereanga).

www.justice.govt.nz/family

Nga Kōti 010

Poutū-te-rangi 06